

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
VIERDE TRIMESTER 2025

Dit is het negentigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al haar aspecten zoals het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten, de publicaties en de huisvesting. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN | archief voor nationale bewegingen werkt rond het erfgoed van de Vlaamse beweging en andere nationale bewegingen in Europa. De kernopdracht van het ADVN is het verzamelen, bewaren, onderzoeken en toegankelijk maken van dit erfgoed.

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Cover: Groepsfoto van de Vlaamse Landsbond voor Rooms-Katholieke Vrouwen en Meisjes 'Ik Dien', afdeling Rozeknop op kamp in Nijlen, 1933 met Line Lambert uiterst links. [ADVN, VFA1993]

Bijdragen

Ida De Boodt, Willem Dermaut, Aragorn Fuhrmann,
Dirk Luyten, Ann Mares, Dirk Rochtus,
Kas Swerts, Alix Van Nieuwenhuyze

Digitale beeldbewerking & beeldredactie

Ann Van Gastel

Fotografie

Peter Maes

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Druk

Graphius – New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Rochtus

Lange Leemstraat 26, 2018 Antwerpen

Alle bijdragen komen tot stand in samenwerking met
de Wetenschappelijke Raad van het ADVN

Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2025 Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen
[T] +32 [0]3-225 18 37
[E] info@advn.be
[W] www.advsn.be
bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB
ondernemingsnummer: 0431.020.884
RPR Antwerpen

www.facebook.com/ADVN_vzw

Met de steun van de Vlaamse overheid

Vlaanderen
verbeelding werkt

Erkenningsnr. P3A8177

2 X GRANIET

Onderzoek over thema's uit de collectie wordt door ADVN via verschillende kanalen verspreid al naar gelang het doelpubliek. Resultaten van origineel, diepgravend en fundamenteel onderzoek komen terecht in *Wetenschappelijke Tijdingen* (WT) of vinden de weg naar andere wetenschappelijke platformen. Ook de lemma's in de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* (DEVB) stoelen op *peer-reviewed* onderzoek. In de *ADVN-Mededelingen*, die gratis en op meer dan 4.000 exemplaren worden verdeeld, vertrekken we vanuit de collectie, worden nieuwe aanwinsten en geïnventariseerde archieven gesignaleerd en in context geplaatst, worden hypotheses geformuleerd voor verder onderzoek en gebeuren eerste onderzoeksstappen. De bijdragen zijn korter en toegankelijker, maar daarom niet minder pertinent.

Met deze uitgaven tracht het ADVN de doelstelling waar te maken om geschiedschrijving over de Vlaamse beweging in de brede zin te stimuleren, te ondersteunen en te verspreiden.

Dit jaar bestaat WT 90 jaar en we zijn met de *Mededelingen* toe aan het 90ste nummer. Deze toevalligheid werd hier aangegrepen om wat extra aandacht te schenken aan beide publicaties. 90 is voorbij zilver, goud, diamant en zelfs eik, en staat voor graniet, de allerhardste natuursteen en extreem duurzaam. Vooral die laatste eigenschap is een kernwaarde in de erfgoedsector. Voor de gelegenheid duikelden we van beide tijdschriften de eerste editie op. U kan ze eveneens lezen via de ADVN-website (advn.be)

Gaaf en gevoelig

In het eerste nummer van *Wetenschap in Vlaanderen*, het blad van de Vereniging voor Wetenschap (en vanaf 1940 *Wetenschappelijke Tijdingen*) pleitte hoofdredacteur Jozef Goossenaerts voor *"een maandelijks Orgaan, dat door het aankondigen van al de Congressen en Studiedagen en van al de voornaamste vergaderingen, van de nieuwste boeken en dies meer, met allerhande vragen om inlichtingen, de wetenschappelijke atmosfeer gaaf en gevoelig houdt, allerhande initiatieven weet aan te moedigen, velen doet medeleven met deze culturele actie en - vooraf en vooraan – van ons wetenschappelijk leven geregeld het trouwe beeld beoogt te geven, dat we in dit ogenblik hier van nergens krijgen. In dit Orgaan verschijnen enkel stukken die nog niet elders zijn gepubliceerd"*.

En ook, bij wijze van troost: *"Geen redactie van een tijdschrift als dit kan de inhoud zo kiezen, dat elk lezer alles goedvindt of, hoe bevattelijk de tekst ook gesteld zij, alles even makkelijk verstaat"*.

In het nummer kwam verder het nieuws dat de Antwerpse Provincieraad kasteel Sterckshof in Deurne zou uitbouwen tot ... *"museum der Vlaamsche Beschaving"*. In de vele kamers zouden bezoekers onder meer een gobelin wever, zilversmid, graveur, houtsnijder en kantwerkster aan het werk te zien krijgen. We schrijven 1935. 90 jaar en vele invullingen later ligt de toekomst van het Sterckshof in *"een museum, met een sterke educatieve en recreatieve rol"* én de focus op pop-art.

Begin 2002 houdt Frans-Jos Verdoodt toenmalig ADVN-directeur, de eerste *ADVN-Mededelingen* boven de doopvont. Naast een eerbetoon aan Jozef Goossenaerts naar aanleiding van (jawel) een jubileumnummer van WT, worden ook de richtlijnen voor het nieuwe tijdschrift meegegeven: het moet actuele informatie leveren *"in een vlot toegankelijke taal en vorm"*.

Toegankelijke bijdragen bieden we u nog steeds, in dit nummer onder meer van vrijwilliger Dirk Luyten en ADVN-onderzoekster Kas Swerts over de begindagen van de VTB en de rol van Frans Luyten daarbij. De overdracht van het archief van Frans Luyten leverde alweer een stuk van de puzzel van het VTB-verhaal. ADVN-medewerker Ida De Boodt toont aan dat de vroege Vlaamse bewegers verzamelplaatjes inzetten als marketingmiddel en stagiaire Alix Van Nieuwenhuyze belicht de tot nog toe onderbelichte rol van vrouwen in de radicalere Vlaamse rangen. Collectiemedewerker Willem Dermaut was verantwoordelijk voor de beredeneerde verhuis van de rijke kranten- en tijdschriftencollectie en brengt daarover verslag uit.

De allereerste *Mededelingen* bevatte volgende nieuwjaarswensen: *"het moge u wel bollen, het moge u naar de zin zijn"*. Namens het ADVN-team wens ik u ook in 2026 eveneens *zeer wel bollen* en evenveel leesplezier, **Ann Mares**

DE ONBUIGBARE SPIL VAN HET EERSTE UUR

Het archief van VTB-stichter en algemeen secretaris Frans Luyten (1889-1971)

1932 was een feestelijk jaar voor de Vlaamse Toeristenbond (VTB). Een jaar eerder had de vereniging vol trots de inschrijving van het 100.000ste lid gevierd, en in 1932 stond het tienjarig bestaan van de bond in de kijker. Drie stichters van de organisatie werden daarbij extra in de bloemetjes gezet: voorzitter Stan Leurs, algemeen secretaris Frans Luyten en hulpsecretaris Bertha Samyn. Toenmalig ondervoorzitter Jozef Van Overstraeten typeerde hen als de *“Samenwerking van ‘verstand, wil en hart’”*. De personificatie van de wilskracht, Frans Luyten, ontving daarbij een huldemap waarin hij werd gehuldigd als de *“offerv aardigen sekretaris, de onbuigbare spil van de innerlijke organisatie, in moeilijke oogenblikken den hechten steun, den bevoegden en immer bezorgden waker over het verkeerswezen in Vlaanderen, ...”* Die map bevat 13 origineel geïllustreerde folio ondertekend door de bestuursleden van grote afdelingen die hem bewierookten. Het vormt onderdeel van het archief van Frans Luyten dat het ADVN in 2024 verwierf, en

Frans Luyten kreeg in 1932 – toen hij tien jaar algemeen secretaris was van de VTB – een huldemap waarin verschillende afdelingen, waaronder de afdeling leper, hun dank betuigde aan Luyten. [ADV N AC1350 - Archief Frans Luyten]

bevat documenten en foto's die een verrijking vormen voor verder onderzoek over de stichting en het eerste decennium van de VTB.

Via de trein naar de VTB

Frans Luyten werd in 1889 geboren in Jesseren (vandaag een deelgemeente van Tongeren-Borgloon). Reizen per spoor begeesterde hem al van kleins af aan. Hij trok die passie daarom ook door in zijn professionele leven: in 1907 trad Luyten als ‘ordeklerk’ in dienst bij de Belgische Staatsspoorwegen. In de periode voor de Eerste Wereldoorlog nam hij ook zijn eerste stappen in de Vlaamse beweging. Als lid van het Algemeen-Nederlands Verbond maakte hij kennis met onder meer August Borms en Pol De Mont, wat hem Vlaamsgezinder maakte.

Frans Luyten op zijn bureau in het VTB-gebouw op de Paardenmarkt nr. 70 in Antwerpen (foto circa 1930). [ADV N AC1350 - Archief Frans Luyten]

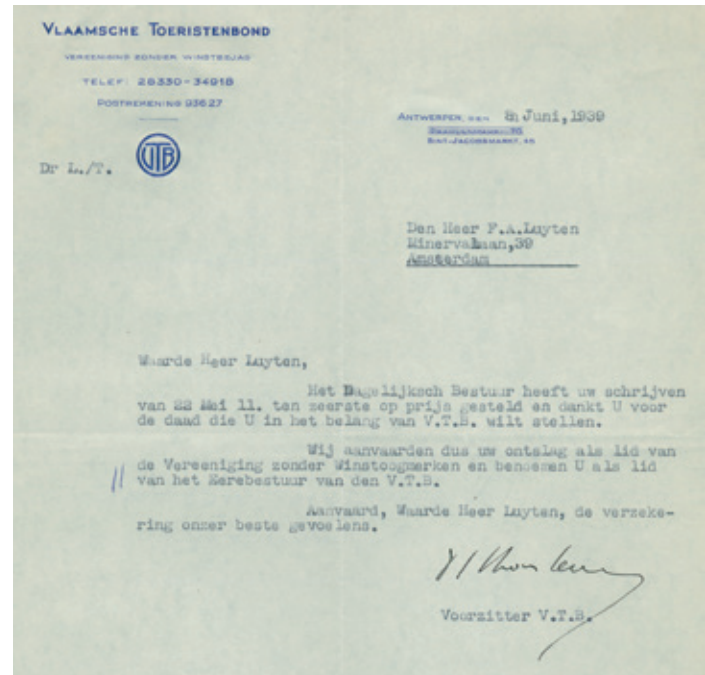
Frans Luyten (in het midden) met medereizigers tijdens eens reis naar Luxemburg, ca. 1930. De foto vormt onderdeel van een groter fotoalbum dat een mooie aanvulling vormt op het bestaande VTB-archief. [ADV N AC1350 - Archief Frans Luyten]

stichting. Die snelle groei van de VTB (met 100.000 leden in 1931) stelde de algemeen secretaris echter voor verschillende problemen. Zo vormde het zoeken naar een geschikte locatie voor de VTB een constante uitdaging in de beginjaren. Het secretariaat kwam eerst terecht in de woonkamer van Frans Luyten op de Oudesteenweg 13 in Antwerpen. Geruggensteund door *“een lekker kopje koffie en een koekje”* (voorzien door zijn vrouw Maria Luyten-Calon (*“Tante Ma”*)) hielpen verschillende jonge vrijwilligers de secretaris om *“schrijfwerk te verrichten (...) ledenlijsten aan te vullen en [te] zorgen voor verzendingen”*. De toestand bleek echter onhoudbaar, en wat later huurde de jonge vereniging een lokaal aan het Sint-Jansplein (vlakbij Luytens woonst). In 1924 verhuisde de bond opnieuw naar een grotere ruimte in de nabijgelegen Dambruggestraat en in 1926 kocht de VTB zijn eerste eigen bondsgebouw aan de Paardenmarkt. Uiteindelijk verhuisde de bond in 1938 naar de Sint-Jacobsmarkt waar hij de volgende 60 jaar zou blijven.

Luytens Vlaamsgezindheid en passie voor de spoorwegen kunnen deels verklaren waarom hij begin 1921 al snel reageerde op de oproep van Christiaan De Does, Frits Henderickx en Stan Leurs om een Vlaamse toeristische organisatie te stichten. Hij trad vervolgens ook toe tot het *“Voorlopig Komitee tot oprichting van een Vlaamschen Toeristenbond”*. Initieel nam hij de rol op van hulpsecretaris, maar nog voor de officiële stichting van de VTB was hij al gepromoveerd tot algemeen (tijdelijke) secretaris nadat Frits Henderickx in december 1921 zijn ontslag had ingediend wegens onenigheden met De Does en Leurs. Daarom was het Luyten - en niet Henderickx - die mee op de officiële uitnodiging stond voor de stichting van de VTB op 29 januari 1922. Het archief van Luyten vormt tevens een cruciale aanvulling op de bestaande collectie: het handgeschreven verslag van de stichtingsvergadering van de VTB was immers van de hand van ‘secretaris Frans Luyten’ en is ook aanwezig in het archief.

Met een lekker koekje een toeristische bond uitbouwen

“Hetgeen nu gebeurt, hadden wij nooit durven verwachten: dat onze jeugdige plant met zulke ongemene kracht zou opschieten, wie had dat ooit gedacht?” schreef secretaris Frans Luyten al een jaar na de

Ontslagbrief van Frans Luyten uit het Dagelijks Bestuur, 8 juni 1939. [ADV N AC1350 - Archief Frans Luyten]

De constante zoektocht naar een geschikte werkplek was illustratief voor de steeds grotere werklust die de sterke groei en de uitbouw van de jonge organisatie met zich meebracht. Frans Luyten kreeg dan wel vele laudatio's voor het werk dat hij verrichtte, hij ging er ook onder gebukt. Hij kaartte de te hoge werklust geregeld aan, maar hakte uiteindelijk toch de knoop door: in 1926 nam hij ontslag als secretaris (maar bleef wel bestuurder). Stan Leurs nam de functie van algemeen secretaris over en de bond wierf bijkomend personeel aan. Leurs stelde daarbij: *"Jammer dat bij deze gelegenheid degene die wij meer dan elk onder ons mogen huldigen als den maker van den V.T.B., den heer Luyten die tot nog toe met een niet te evenaren stiptheid een streng toezicht had te houden over den dagelijkschen gang van zaken, zich verplicht zag ontslag te nemen, feit waarmee het Dagelijks Bestuur maar te elfder ure genoegen nam."*

De problemen binnen het Dagelijks Bestuur bleven zich evenwel opstapelen. Op voorstel van Jozef Van Overstraeten, die in 1926 tot het Dagelijks Bestuur was toegetreden, kwam er in 1928 alsnog een herschikking van dat bestuur. Berten Pil nam ontslag als voorzitter en in zijn plaats kwam Leurs. Luyten maakte daarbij ook een comeback: hij gaf zijn vaste betrekking bij de spoorwegen op en trad bij de VTB voltijds in dienst als algemeen secretaris. Hij zou nog tot 1935 in dienst blijven bij de VTB, maar groeiende spanningen tussen Luyten en ondervoorzitter Jozef Van Overstraeten – die ook in het archief terug te vinden zijn – noopte hem om uiteindelijk zijn ontslag in te dienen en naar andere oorden te trekken.

In 1938 verhuisde hij daarom naar Nederland waar hij tot 1956 bleef wonen. In Amsterdam werd hij directeur van het Belgische

Links en rechts: Frans Luyten was in de beginjaren een van de populairste reisleiders in de VTB. Zijn archief bevat daardoor ook een rijke schat aan toeristische informatie uit de beginperiode, gaande van fotomateriaal tot tekstueel archief dat diende als voorbereiding voor studie- en bondsreizen. Op de foto links zit Luyten in de bus, als tweede persoon van rechts. [ADV N AC1350 - Archief Frans Luyten]

Verkeersbureau. In het bondsblad van 1 april 1952 staat hij vermeld in de erelijst van leden-stichters en in 1953 stuurde voorzitter Van Overstraeten hem een gouden herdenkingsplaat toe. De statutaire jaarvergaderingen van VTB en VAB kozen hem in 1964 unaniem tot medelid. De 'Ere-secretaris' van de Vlaamse Toeristenbond overleed op 1 augustus 1971. In 1976 onthulde Van Overstraeten op zijn graf op het Schoonselhof een VTB-gedenkteken.

Verrijking van de VTB-geschiedenis

Het archief van de 'onbuigbare spil' dat in 2024 door de familie aan het ADVN werd geschonken, vormt door zowel de functie van Luyten als zijn diverse takenpakket een fundamentele aanvulling voor onderzoek naar de beginjaren van de VTB. Een uitgebreide fotocollectie van VTB-reizen (Luyten was immers een van de populairste reisleiders in de beginjaren), en verslagen van vergaderingen vormen een verdere aanvulling op het bestaande archief en kunnen de gekende inzichten nog verfijnen. Het archief biedt immers een genuanceerde aanvulling op de eerste jaren van de bond, en in het bijzonder de organisatorische moeilijkheden en daaraan verbonden spanningen die er in de beginjaren waren. Daarenboven biedt het archief nog mogelijkheden voor nieuwe onderzoekspistes. Luytens focus op het thema verkeer – en zijn belangrijke rol in de organisatie van de eerste verkeerscongressen in Vlaanderen – kunnen extra impulsen geven aan het onderzoek naar de vroege jaren van de auto – en de impact die het toen ook al had – in Vlaanderen en België. De diversiteit van Luytens archief is bovenal een testament van het werk dat de 'onbuigbare spil' verrichtte om de VTB niet alleen in de beginjaren een gunstige start te geven, maar ook een langere groei van de toeristische bond te garanderen. [Dirk Luyten & Kas Swerts]

CIRQUE GAVARNIE

BONDREIS NAAR LOURDES EN DE ZILVEREN KUST

27 JUNI - 6 JULI 1931

LEIDER: F. A. LUYTEN

ALG. SEKRETARIS

Bronnen bij deze bijdrage: ADVN AC453 - Archief Vlaamse Toeristenbond-Vlaamse Automobilistenbond; ADVN AC1350 - Archief Frans Luyten; K. Swerts, *100 jaar trippen. De Vlaamse Toeristenbond 1922-2022*, Antwerpen, 2022; K. Swerts, *Vlaamse Toeristenbond*, 2025, op: *digitale Encyclopedie van de Vlaamse beweging*: <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/vlaamse-toeristenbond>; A. Hans, Na den Toeristenlanddag. Wat wilskracht, toewijding en inrichting vermogen, in: *Het Laatste Nieuws*, 14 juni 1932, p. 2; K. Swerts, 1930 - *Sint-Jacobsmarkt 45. Een infokiosk voor toeristisch Vlaanderen*, in: A. Stynen, G. Verhoeven (eds.), *Bestemming België. Een geschiedenis van toerisme in dertien etappes (1830-2030)*, Antwerpen, 2022, pp. 147-164.

VLAAMSE 'HELDEN' VERPAKT IN SIGARETTEN

Het plaatjesalbum Vlaamsche Koppen

Wie ooit Panini stickers verzamelde, kent het gevoel: de spanning bij het openen van een nieuw pakje en de hoop dat net die ene ontbrekende sticker erbij zit. Maar die verzamelkoorts is geen uitvinding van de twintigste eeuw. Al sinds het einde van de negentiende eeuw bestaat er een verzamelcultuur rond plaatjesalbums, die vaak door bedrijven werden ingezet om hun producten te verkopen. De populariteit van zulke albums werd steeds groter. Zo ook in Vlaanderen: in 1931 bracht tabaksfabrikant H. Derveaux – De Vloo uit Veurne een bijzonder verzamelalbum uit. Nog niet met voetballers, maar wel met andere helden; wie een pakje Heldenhulde-sigaretten kocht, kreeg er een of meerdere foto's van een Vlaamse figuur bij om in het eigen plaatjesalbum te plakken. De opbrengst ging rechtstreeks naar de IJzerbedevaart, die in ruil een licentie gaf op het 'merk' Heldenhulde en de foto's van de Kortrijkse kunstfotograaf Gaston Gyselynck aanleverde.

Die financiële steun wordt al in de inleiding van het album expliciet vermeld door de fabrikant. De Heldenhulde-sigaretten, met *Vlaamsche Koppen* als verkoopstroef, passen perfect binnen de tijdsgeest. Ze sluiten aan bij het concept Heldenhulde en het Heldenhuldecomité, dat tijdens de Eerste Wereld-

oorlog was ontstaan om gesneuvelde Vlaamse frontsoldaten te eren met grafzerken voorzien van een Keltisch kruis, het opschrift AVV-VVK en een vliegende blauwvoet. Deze vorm van herdenking bleef ook voortbestaan in het interbellum, onder meer met de in 1930 voltooide IJzertoren. Ook in het plaatjesalbum krijgt het een plek, met een pagina gewijd aan de zogenoemde IJzersymbolen, zoals Joe English en Renaat De Rudder.

In haar artikel *Rondom het plaatjesalbum 'Vlaamsche Koppen' van 1931* wijst literatuurwetenschapper Ada Deprez erop dat het album niet op zichzelf stond. De naam 'Vlaamsche Koppen' stamt van Hugo Verriest, die al in 1901 de biografie-reeks *Twintig Vlaamsche Koppen* uitbracht. In de decennia daarna verschenen meerdere gelijkaardige initiatieven, zoals het verzamelalbum *Vlaamsche Weelde. Een keus van zestig koppen uit onze letterkunde* (1925) van Désiré Pissens en Juliaan Festraets en de filmdocumentaire *Vlaamsche Koppen* (1932).

De verpakking van de Heldenhulde-sigaretten in de typerende geel-zwarte kleuren. [ADV1, VFEY1]

VLAAMSCHE KOPPEN

Die fascinatie voor markante, 'echt-Vlaamse' figuren is deel van het proces van natievorming: de canonisering van de geschiedenis. *Vlaamse Koppen* identificeert daarbij de belangrijkste personen die mee die Vlaamse beweging hebben vormgegeven. Bovendien markeert het interbellum het ontstaan en de vroege ontwikkeling van een Vlaams-nationale zuil, met de oprichting van politieke partijen, jeugdbewegingen, ziekenkassen, syndicaten, toneelgroepen, turnbonden en gemeenschapshuizen. Een rijk tijdvak dus, met vele mogelijke 'Vlaamse Koppen' – maar wie waren dat precies?

Hoe word je een 'Vlaamse Kop'?

Wat maakt iemand eigenlijk tot een 'Vlaamse Kop'? Uit de bijschriften in het album blijkt al snel dat één eigenschap centraal staat: vermeende Vlaamsgezindheid. De portretreeks omvat een

Onder: Een volledige pagina met vijf portretten en bijhorende tekst. [ADV.N, VF.EY1]

opvallende brede waaier aan figuren – schrijvers, dichters, priesters, beeldhouwers, soldaten, missionarissen en wetenschappers – maar hun gemeenschappelijke noemer is hun inzet voor Vlaanderen.

De bijschriften bij de foto's hanteren geregeld een militante toon. Zo wordt Prudens Van Duyse omschreven als een van de *“stoere stuwkrachten”* van de Vlaamse beweging en Jan De Laet als een *“vurig strijder in de voorste rijen der Vlaamsche Beweging”*. Tegelijkertijd klinkt er tegenover het activisme een mildere toon; bij Eugene Van Oye vermeldt het bijschrift enkel dat hij na de oorlog *“door belagers (werd) aangeklaagd, doch op 17 juni 1920 met algemeene stemmen vrijgesproken”*, zonder verwijzing naar zijn banden met Duitsland tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daarnaast plaatst de herhaalde verwijzing naar ‘onze’ Vlamingen, zoals bij Paul Gilson als *“onze sterkste toondichter”*, de geportretteerden binnen een Vlaams collectief. Het idee van een Vlaamse canon wordt zo op een toegankelijke manier zichtbaar voor de lezers.

Een onvoltooide verzameling?

Het ADVN bewaart twee exemplaren van het plaatjesalbum: één in de eigen collectie (VFE21) en één in de collectie van het IJzerbedevaartcomité (VFEY1). In elk album is plaats voorzien voor 275 portretten, maar beide exemplaren zijn verre van compleet. VFE21 mist 188 foto's, terwijl VFEY1 er 136 ontbreekt. Het tweede album is iets meer verkleurd en verouderd, maar inhoudelijk en vormelijk zijn ze identiek. Daarnaast bewaart het ADVN ook een reeks losse foto's. Enkele daarvan passen wel in het ene of het andere album, maar omdat het enkel om dubbels gaat, raakt geen van beide albums er echt vollediger door.

Sommige foto's zitten los, waardoor het opschrift van de keerzijde met instructies, een korte persoonsbeschrijving en een verwijzing naar de fotograaf zichtbaar wordt.

Ada Deprez merkte tijdens haar zoektocht naar ontbrekende foto's, waarvoor ze werd geholpen door verzamelaars uit heel Vlaanderen, dat er ook elders losse prenten circuleerden, soms zonder bijschrift of uitgeknipt uit andere contexten. Haar conclusie blijft aannemelijk: niet alle portretten zijn ooit effectief verschenen.

Bij het album uit eigen collectie zit een los papiertje bewaard met een oproep van tabaksfabrikant H. Derveaux om mee te bepalen wie een ‘Vlaamsche Kop’ waardig was. Daarop staat:

“VLAMINGEN, (...) vragen wij U beleefd, doch dringend, ons te willen melden: Degene der ‘VLAAMSCHE KOPPEN’ die u denkt hier te ontbreken en die U verlangt in het tweede boek te zien verschijnen, met het doel Vlaanderens groote mannen te leren kennen.”

Die geplande tweede reeks zou echter nooit verschijnen, wat volgens Deprez kan wijzen op gebrek aan fondsen of zelfs een afnemende belangstelling.

Net als een Panini-album toont ook *Vlaamsche Koppen* welke figuren men belangrijk genoeg vond om te verzamelen. Niet om hun sportieve prestaties, maar als Vlaamse cultuurdragers die samen een canon vormden voor de lezer-verzamelaars van 1931. Het album laat zo zien wie de Vlaamse beweging in het interbellum tot haar ‘heldenteam’ rekende. Even interessant is echter wat níet werd opgenomen. Dat sommige markante figuren ontbreken, zoals August Borms, opent de deur naar verder onderzoek: welke keuzes werden er gemaakt, wie viel buiten het beeld en wat zeggen die lacunes over de canon die men wilde creëren? [Ida De Boodt]

Bronnen bij deze bijdrage: Plaatjesalbum *Vlaamsche Koppen* (ADV, VFE21 & VFEY1); A. Deprez, Rondom het plaatjesalbum ‘Vlaamsche Koppen’ van 1931, in: *WT*, jg. 46, 1987, nr. 1, pp. 148-154, online: <https://openjournals.ugent.be/wt/article/83137/gallery/209415/view>; K. Vanraepenbusch, *Heldenhulde*, 2024, op: *digitale Encyclopedie van de Vlaamse beweging*: encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/heldenhulde.

Heeft u zelf een album of losse prenten van *Vlaamsche Koppen* in huis? We ontdekken ze graag. Misschien brengt uw vondst ons weer een stap dicht bij een vollediger beeld van dit boeiend erfgoedstuk.

PERIODIEKEN IN BEWEGING

De interne verhuisoperatie van de kranten- en tijdschriftencollectie

De bijzondere beweging die momenteel door de gangen van het voormalige schoolgebouw aan de Lange Leemstraat trekt, komt niet van leerlingen, maar van papier. De rijke kranten- en tijdschriftencollectie van het ADVN, met meer dan 500 krantentitels en 2.500 tijdschriften krijgt een nieuw en duurzaam onderkomen. Deze operatie is een kans om de collectie van dichtbij te bekijken, te verzorgen en klaar te maken voor de toekomst.

Deze collectie is meer dan een stapel oude bladen met vergeelde marges vol sporen van tijd. Elke editie vertelt een stukje van het verhaal van de Vlaamse beweging en andere nationale bewegingen in Europa, legt sociale en politieke discussies bloot, en laat zien hoe mensen in het verleden dachten, voelden en streden voor hun idealen. In die zin is de verhuis ook een moment van reflectie: wat bewaren we, waarom en hoe kunnen we die waardevolle bronnen voor toekomstige generaties het best beschermen?

Beoordelen, selecteren en herbestemmen

Het traject van de interne verhuis begon met een grondige controle van de depots. Elke kranten- en tijdschriftenreeks werd handmatig nagekeken op volledigheid en vergeleken met de digitale catalogus. Deze systematische aanpak bracht niet alleen lacunes binnen de titels aan het licht, maar gaf ook een actueel overzicht van de collectie. Met deze controle beschikken we vandaag over *up-to-date* inventarislijsten, die de basis vormen voor de verdere stappen in deze operatie.

In het verleden werden nagenoeg alle titels die bij het ADVN binnenkwamen bewaard, ongeacht hun inhoudelijke focus. In het kader van de actualisering van het collectieprofiel werd dit beleid herzien. De verhuisoperatie was een uitgelezen moment om kritisch te bekijken welke titels binnen het aangescherpte collectieprofiel van het ADVN passen – en dus behouden blijven. De focus ligt daarbij op de Vlaamse beweging en andere nationale bewegingen in Europa. Alleen titels die binnen dit profiel passen, worden bewaard. De overige periodieken werden geselecteerd voor herbestemming.

Deze keuzes zijn niet lichtvaardig gemaakt, maar kwamen tot stand in grondig overleg, zodat de beslissingen van vandaag ook in de toekomst hun waarde behouden.

De periodieken die niet tot de kerncollectie behoren, verdwijnen niet zomaar. Voor elke titel wordt actief een passende bestemming gezocht binnen de erfgoedsector. Zo vonden bijvoorbeeld *Het Sociaal Verweer* en *De Volksgazet* een plek bij het Amsab – Instituut voor Sociale Geschiedenis, terwijl het *Korpsjournaal* verhuisde naar het CegeSoma – Studiecentrum Oorlog en Maatschappij. Zo blijven deze titels beschikbaar voor onderzoekers en behoudt het erfgoed zijn waarde, zij het op een nieuwe locatie.

Duurzaam bewaren en ontsluiten

Tot voor kort werden de kranten en tijdschriften bewaard in de zogenaamde Engelse farden. Deze eenvoudige opslagmethode was vooral gericht op een vlotte opstelling in het depot en een gemakkelijke raadpleging van de titels. Waar de methode vooral tekortschiet, is in de duurzame bewaring: de Engelse farden bieden geen volledig afgesloten omgeving voor de periodieken

waardoor het risico op beschadiging aanzienlijk toeneemt.

Met de huidige operatie worden de periodieken zorgvuldig ondergebracht in volledig afgesloten, zuurvrije dozen. Bovendien worden de kranten en tijdschriften voortaan liggend bewaard, zodat de zwaartekracht niet langer haar tol eist op de kwetsbare papieren dragers.

Parallel aan het fysiek herverpakken, wordt de collectie ook digitaal in een nieuwe omgeving geplaatst. Tot op heden werd ze geregistreerd in een op maat gemaakt databestand. Deze databank heeft jarenlang waardevolle diensten bewezen bij de bewaring en ontsluiting van de collectie,

maar met innovaties op het vlak van online gelinkte databanken bleek het oude systeem te beperkt: koppelingen, gebruiksvriendelijkheid en digitale toegankelijkheid konden beter. Daarom werd de collectie overgezet naar ArchivesSpace, een *open-source software*-toepassing voor archiefbeheer die internationale archiefstandaarden ondersteunt. Deze omgeving stelt het ADVN in staat om informatie overzichtelijk met elkaar te verbinden, zodat onderzoekers sneller en efficiënter door de collectie kunnen navigeren en eenvoudig links kunnen volgen. Hierdoor wordt het

bijvoorbeeld mogelijk om vanuit lemma's in de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* rechtstreeks naar het bronnenmateriaal te navigeren. Op deze manier is niet alleen de fysieke collectie optimaal beheerd, maar ontstaat ook een digitaal netwerk van bronnen dat de waarde van het erfgoed voor de toekomst vergroot.

Deksel op de doos

Na het herverpakken vinden de periodieken hun nieuwe plek in aangepaste depots op de begane grond van het gebouw. Zo kreeg de collectie letterlijk een nieuwe thuis binnen het ADVN – één die haar toekomst veilig stelt.

Deze verhuis is niet enkel een praktisch traject, maar ook een stap vooruit in duurzaam collectiebeheer. De operatie toont hoe zorg, kennis en visie samenkomen in erfgoedwerking: elk nummer, elke titel kreeg de plaats en aandacht die ze verdienen. Dit project is een investering in de toekomst van het ADVN – én bevestigt het blijvende belang van kranten en tijdschriften als dragers van het collectieve geheugen. [\[Willem Dermaut\]](#)

RADICALISERENDE VROUWEN

Wie waren de vrouwen binnen het 'gefasciseerde' Vlaams-nationalisme in de jaren 1930 en 1940? Wat dreef hen en hoe radicaal was hun engagement? Als onderzoeksstagiaire bij het ADVN kreeg ik het voorbije najaar de kans om me in dit fascinerende onderwerp te verdiepen. Met de secundaire literatuur als gids mocht ik op strooptocht door de archieven – in het bijzondere gebouw aan de Lange Leemstraat dat eens een meisjesschool was – op zoek naar de verhalen van deze radicaliserende Vlaamsgezinde vrouwen.

Het resultaat van mijn onderzoek zal onder meer te lezen zijn in een aantal nieuwe en geactualiseerde lemma's in de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*. Bij wijze van voorproefje schets ik in deze verkennende bijdrage alvast een bondig portret van enkele hoofdrolspelsters: Line Lambert, Jet Jorssen en de zussen Cecilia en Maria De Langhe.

Jeugdleider, propagandiste, schrijfster: Line Lambert (1907-2005)

Line Lambert genoot als dochter uit een welgesteld Liers gezin een brede scholing. Ze behaalde een regentaat in de wetenschappen, geschiedenis en letterkunde, en volgde een opleiding tot bibliothecaresse. Vanaf 1930 legde ze zich geheel toe op de katholieke meisjesbonden die net voor de Eerste Wereldoorlog waren ontstaan en streefden naar de vorming van vrome, Vlaams-bewuste meisjes. Eerst werd Lambert leidster van de Rozeknop in haar thuisstad, in 1932 gewestleidster en ondervoorzitster van de uitgesproken Vlaams-nationalistische Antwerpse gouw van de Vlaamsche Landsbond voor Rooms-Katholieke Vrouwen en Meisjes Ik Dien. Daar raakte ze doordrongen van het Groot-Nederlandse gedachtegoed.

In haar visie op pedagogie en jeugdwerking liet Lambert zich inspireren door haar stadgenoot Ernest Van der Hallen. Deze spilfiguur

Leden van de Lierse bond Rozeknop in jeugdherberg Watervoorst in Herentals, 1934. Line Lambert is de derde persoon van links. [ADVN, VFA2002]

binnen het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS) manifesteerde zich vanaf de tweede helft van de jaren 1920 als een invloedrijk pleitbezorger voor een in romantisch-völkische zin herijkte jeugdbeweging naar het model van de Duitse *Wander-vögel* en *Quickborn*-beweging, met een nadruk op het katholieke aspect. Van der Hallens ideaal vond weerklank bij Lambert, die in de tweede helft van de jaren 1930 met haar meisjesgroepen de velden en bossen introk en in de frisse buitenlucht kampeerde. Een gezond lichaam en verbondenheid met de natuur golden als kernwaarden voor Lambert, naast kennis van de nationale letterkunde en schilderkunst. Ondertussen was Lambert in 1937 getrouwd met journalist en literatuurliehebber Jozef L. De Belder, die lid was van de Duitsch-Vlaamsche Arbeidsgemeenschap (DeVlag). Samen met hem koos Lambert tijdens de Tweede Wereldoorlog de kant van het nationaalsocialisme. Terwijl De Belder zich als gewestelijk secretaris in Gent met de DeVlag in de collaboratie stortte, werd ook zij lid van deze Groot-Germaanse organisatie. Hoewel Lambert zich in tegenstelling tot haar echtgenoot op de achtergrond hield, liet ook zij zich voorstaan op haar radicale Nieuwe Orde-overtuiging:

in 1942 publiceerde ze *Adel en schoonheid*, een brochure die werd uitgegeven bij de uitgeverij Volk en Staat met subsidies van de *Germanische Leitstelle*, een propaganda-afdeling voor buitenlandse Waffen SS-vrijwilligers. Lambert beschreef twee mogelijke roepingen voor de vrouw: het moederschap of "*als ongehuwde zich in de nationaal-socialistische beweging geheel ten dienste van anderen te stellen*".

Zelf koos Lambert voor de eerste optie. Ze was ondertussen moeder geworden van vier kinderen. Eind 1944 vluchtte het gezin samen met enkele andere DeVlag-leden naar Duitsland. Bij hun terugkeer in België werden zowel Lambert als De Belder gearresteerd en veroordeeld wegens collaboratie. Lambert bracht zeven maanden in gevangenschap door, tot december 1945, en verloor eind 1947 haar burgerrechten. De Belder was eerder dat jaar reeds veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf. Hij kwam in juni

Links: Omslag van Line Lamberts *Adel en schoonheid*, 1942. [ADV N, VB4913]

Onder: Portret van Jet Jorssen, 1987. [ADV N, VFA10468]

1948 vrij. Geconfronteerd met de vijandige houding van de plaatselijke bevolking trok het koppel in 1950 weg uit de Kempen. Lambert werd lerares in Gent en bouwde na de dood van haar echtgenoot in 1981 zelf aan een bescheiden literair oeuvre. In enkele van haar geschriften thematiseerde zij gevoelens van onrecht over de bestrafing van de collaboratie.

Apologeet van de collaboratie: Jet Jorssen (1919-1990)

Jet Jorssen kwam uit een Vlaamsgezinde familie en werd in 1939 tijdelijk lerares aan een lagere jongensschool. Het was rond die tijd dat de 20-jarige Jorssen het besluit nam om zich te engageren in de extremistische vleugel van de Vlaamse beweging. Ze werd lid van de Dietsch Opvoedkundige Beweging, een anti-Belgisch en racistisch verbond van Dietsgezinde leerkrachten. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werkte Jorssen kort bij de rantsoeneringsdienst, maar in augustus 1940 viel haar oog op een advertentie in *Volk en Staat*: gehoor gevend aan een oproep van Alfons Wachtelaer stichtte ze in 1941 een meisjesafdeling van de Vlaamse

Jeugd, een uitgesproken nationaalsocialistische jeugdbeweging die was gemodelleerd naar de *Hitlerjugend*. Ze fungeerde er korte tijd als hoofdgouwleidster, tot de beweging na enkele maanden opging in de eenheidsbeweging Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen (NSJV). Door de sterke vertegenwoordiging van de aan het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) gelieerde Dietsche Meisjesscharen (DMS) en hun focus op Groot-Nederland was de

nieuwe organisatie Jorssen niet radicaal genoeg. Zelf had ze zich ondertussen immers ontwikkeld tot een uitgesproken Groot-Germaanse aanhanger van de Nieuwe Orde. In 1943 sloot ze zich aan bij de DeVlag en engageerde ze zich als kampleidster bij de *Kinderlandverschickung*, een initiatief waarbij Vlaamse kinderen op vakantie gingen naar het Duitse platteland. Nadien werd ze onderwijzeres aan de Vlaamsche School in Antwerpen, die eveneens met de steun van de DeVlag was opgericht. Na de oorlog werd Jorssen veroordeeld tot enkele jaren gevangenisstraf, tot in 1948 haar genadeverzoek werd goedgekeurd. Een klein decennium later werd Jorssen zoals wel meer veroordeelde collaborateurs in haar burgerrechten hersteld, waardoor ze kon terugkeren naar het klaslokaal. Ondertussen verwierf ze enige bekendheid als schrijfster. Met romans als *Hotel voor vrouwen* (1961), deels gebaseerd op haar vlucht naar Hannover in 1944, en *Vrouwen aan het front* (1981) voegde Jorssen een vrouwelijk perspectief toe aan de stroom van apologetische collaboratieromans die decennialang de Vlaams-nationalistische oorlogsherinnering schraagden. Tot het einde van haar leven bleef ze zich in rechts-radicalen kringen bewegen.

De kunstenaressen en de geleerde: Cecilia (1912-2001) en Maria De Langhe (1910-1977)

De zussen Maria en Cecilia De Langhe koesterden beiden, net als hun broer Jef De Langhe, een fascinatie voor het opkomende fascisme in Europa. Cecilia, de jongste, was een vurig bewonderaarster van Verdinaso-leider Joris Van Severen. Ze tekende zijn portret in 1932 en werd niet veel later een van zijn minnaressen. In 1934 stelde Van Severen haar aan als leidster van het Verbond van Dinaso Vrouwen en Meisjes (Verdivro). Deze vrouwenorganisatie van het

Omslag van Jorssens' roman *De laatste dagen*, uitgegeven bij uitgeverij De Clauwaert in 1981. [ADVN, VB2668]

Verdinaso kende echter weinig succes; hoewel De Langhe overal in Vlaanderen afdelingen oprichtte en lezingen hield, telde het Verdivro op zijn hoogtepunt slechts om en bij de 300 leden. In tegenstelling tot andere organisaties had Verdivro ook geen eigen blad. Van Cecilia De Langhe zijn uit die periode bijgevolg weinig geschriften overgeleverd, een wervende oproep aan de Dietse vrouwen van morgen in *Hier Dinaso!* daargelaten. De Langhes affaire met het Verdinaso was, zij het intens, slechts van korte duur. In 1937 verbrak ze net zoals haar broer Jef alle banden, uit onvrede met de toenemende loyaal-Belgische koers die het Verdinaso sinds de zogenoemde Nieuwe Marsrichting in 1934 had ingezet. Cecilia, die intussen was getrouwd met Odo Spitaels, ex-lid van de Dinaso Militanten Orde, trok in 1938 naar Belgisch-Congo waar zij tot de jaren 1970 verbleef. Aldaar werd De Langhe actief als auteur: ze schreef poëzie en prozateksten, alsook enkele

opstellen voor het Vlaamsgezinde koloniale tijdschrift *Band*. Van haar fascinatie voor het fascisme was daarin nog weinig te merken.

Waar Cecilia liefhebberde in de kunsten, blonk haar oudere zus Maria uit als universitair. Ze behaalde in 1932 een doctorstitel in de politieke en sociale wetenschappen met haar proefschrift *De bedrijfsraden in Duitsland*. Drie jaar later publiceerde ze *De Italiaanse Stato Corporativo: De Italiaanse theoretici tegenover de fascistische werkelijkheid*. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog propageerde De Langhe in haar publicaties het Duitse nationaalsocialisme. Ze verzorgde een aantal teksten voor de rubriek 'Voor de vrouw' van Anita Borms op Zender Brussel. In diezelfde lijn publiceerde ze in juni 1942 in *De Vlag* haar stuk 'De wettelijke familiale politiek van den nationaal-socialistischen Deutschen staat',

welke mate gingen ze mee in de vermeend 'onvrouwelijke' en zogenaamd essentieel mannelijke geweldscultus van het nationaalsocialisme? En met welke (legitimerende) metaforen, verhalen en symbolen gaven ze vorm aan hun 'radicale' belevingswereld? Wordt vervolgd. **[Alix Van Nieuwenhuyze]**

Links: Cecilia De Langhe en Joris Van Severen bij Verdriero op kamp in Sint-Kruis-Male, augustus 1936. [ADV N, VFA1337]

Onder: Portretfoto van de familie De Langhe, ca. 1929. Van links naar rechts: Cecilia, Maria en Jozef De Langhe. [ADV N, VFA6672]

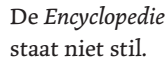
waarin ze haar lezers van de voordelen van gedwongen sterilisatie probeerde te overtuigen. Na de oorlog werd ze in 1946 veroordeeld tot een jaar gevangenis en uit haar burgerrechten ontzet. In 1947 trok De Langhe naar Zuid-Afrika, waar ze de resterende dertig jaar van haar leven onder de naam Maria J. C. de Reville carrière maakte als professor economie aan de universiteit van Stellenbosch.

Tot slot

De hierboven geschetste portretten vormen veeleer een startschot dan een eindpunt. Op grond van collaboratiedossiers, en de literaire fictie van onder andere Jet Jorssen hoop ik verder inzicht te verwerven in de extremistische radicaliseringsprocessen die deze en andere Vlaamsgezinde vrouwen doormaakten. Hoe rijmde ze hun engagement met de traditionele (moeder)rol die hun doorgaans werd voorgeschreven? In

Bronnen bij deze bijdrage: ADVN AC68 - Archief De Belder-Lambert; L. Lambert, *Adel en schoonheid*, Antwerpen, 1942; S. Jans, De Dietse Meisjesscharen (1940-1944) en hun 'aanlokkelijke taak, ons volk al spelend en zingend terug te voeren naar de klare bronnen van zijn eigen aard' deel I & II, in: *WT*, jg. 61, 2002, nr. 3, pp. 87-106 & 131-150; M. Van Ginderachter, "Dragen en baren willen we" of "Wij zijn zelf mans genoeg"? De ambivalente verhouding tussen vrouwen en het Vlaams-nationalisme tijdens het Interbellum, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire*, jg. 80, 2002, nr. 2, pp. 531-561; M. Van Ginderachter, "Ik dien!" en andere goede voornemens. Vrouwen en Vlaams-nationalisme tijdens het Interbellum, in: *Verslagen van het R.U.G.-Centrum voor Genderstudies*, jg. 11, 2002, pp. 19-28; F. Van Campenhout, *Vrouwen in de Vlaamse beweging*, Kortrijk, 2005; P.J. Verstraete, "In geestdrift en liefde": Cecilia De Langhe, in: *Jaarboek Joris van Severen*, vol. 15, 2011, pp. 123-140; N. Bracke & L. Lefranc, *Vrouwenbeweging*, op: *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 2024, <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/vrouwenbeweging>; L. Vos, *Katholieke Vlaamse Meisjesbeweging*, op: *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 2024, <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/katholieke-vlaamse-meisjesbeweging>.

Theo Francken – Dave Sinardet

Op 3 februari 2025 legde **Theo Francken** de eed af als minister van Defensie en Buitenlandse Handel. In een nieuw lemma over Francken ontrafelt politicoloog Dave Sinardet (VUB/ULB) de bewogen politieke carrière die aan dat ministerschap voorafging: van adjunct-kabinetschef van Geert Bourgeois tot staatssecretaris voor Asiel en Migratie.

Encyclopedie van de Vlaamse beweging

Elio Di Rupo, 2003.
[Wikimedia Commons,
foto Michiel Hendryckx]

Pol van Loo - Gaëtan
Regniers

Met één been in het
ontluikende (literaire)
flamingantisme en met het
andere in de opkomende

arbeidersbeweging: de Gentse toneelschrijver en journalist **Pol van Loo** (1813-1866) was er in meer dan één opzicht vroeg bij.

Lees alles over Van Loo's lotgevallen in een grondig geactualiseerde bijdrage door historicus en vertaalwetenschapper Gaëtan Regniers (UGent).

Links: Theo Francken, 2021.
[Wikimedia Commons]

Rechts: Pol van Loo was
hoofddirecteur van *Het
Werkverbond*. [Amsab-|SG]

WT | TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE VLAAMSE BEWEGING

Inhoud 2025/4

VOORWOORD

Bruno De Wever, 90 jaar WT: waarheen met het Nederlands?

BIJDRAGEN

Kas Swerts, 45 jaar WT: een vluchtige blik op de historiografische kosmos

Frank Van Splunder, *Nederlands, Engels, meertalig? Taalbeleid en -praktijk in het hoger onderwijs in Vlaanderen*

Jürgen Jaspers, *Tussen droom, daad, en transformatie: Nederlandstalige scholen in Brussel*

Chris Ceustermans, *Architect van een nieuwe culturele orde. Filip De Pillecyn tijdens de bezetting van 1940-1944*

RUBRIEK FORUM

Bruno De Wever, *Laudatio Pil-van Gastelprijs voor geschiedenis 2025*

NIEUWE UITGAVEN

Beperkt aanbod recente bijdragen
te lezen op:
www.fallomagazines.be

WT-bijdragen van 1981 tot 2023
zijn raadpleegbaar langs www.wt.be

DRIEKONINGENGESPREKKEN – NIEUWJAARSRECEPTIE

VEV/Voka: 100 jaar economische armslag voor Vlaanderen

Bijna 100 jaar geleden geleden, op 11 april 1926, werd onder leiding van Lieven Gevaert het Vlaams Economisch Verbond (VEV) gesticht. In de eerste statuten luidde de doelstelling van het VEV 'het bevorderen der Vlaamse economische belangen, alsmede het uitbreiden van het gebruik der Nederlandse taal in het zakenleven'. Bij dit eeuwfeest blikt het ADVN terug op de rol die VEV/Voka gespeeld heeft in de economische ontwikkeling van Vlaanderen.

We doen dit samen met een panel gemoedereerd door journalist **Alain Mouton** (*Trends*). Hij gaat in gesprek met **Olivier Boehme** (onderzoekscoördinator Hogeschool Antwerpen, historicus en auteur van o.a. *Greep naar de markt* over de vooroorlogse sociaal-economische agenda van de Vlaamse beweging), **Ophelia Ongena** (historica, doctoreerde aan de UGent op regionaal-economische politiek in het naoorlogse België) en **Hans Maertens** (voormalig gedelegeerd bestuurder van Voka).

Woensdag 28 januari 2026
deuren open om 19u
Provinciehuis Antwerpen
Kon. Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

Programma:
19u30 - Verwelkoming
19u45 - Panelgesprek
21u15 - Nieuwjaarsreceptie ADVN

Deelnemen?
Schrijf u in
via www.advn.be
of scan de QR-code

'GROOT-GERMAANS' ALS MOBILISERENDE FACTOR

In haar artikel over 'radicaliserende vrouwen' laat Alix Van Nieuwenhuyze enkele keren de term "*Groot-Germaans*" vallen. Het is een trefwoord waarmee de Duitse propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog heel wat mensen in de bezette landen van Noord- en Noordwest-Europa wist te bekoren. De zinspeling op de 'rassenverwantschap' schraagde zowel de mobilisering van nieuwe krachten voor het oostfront als de beoogde integratie van die landen in het '*Deutsches Reich*'.

De nationaalsocialisten zelf waren het onderling niet altijd eens over hoe het toekomstige Rijk zou moeten heten of eruitzien. Ook met betrekking tot het Duitsland waarover ze heersten, bestond enige begripsverwarring. De aanvankelijke zelfbenaming als 'Derde Rijk' ging lange tijd volgens de gangbare mening terug op het werk *Das dritte Reich* (1923) van Arthur Moeller van den Bruck. Deze heraut van de '*Konservative Revolution*' droomde van een wederopstanding van Duitsland nadat eerder al het Heilige Roomse Rijk en het door Bismarck gestichte keizerrijk door de geschiedenis waren verzwolgen. Volgens Claus-Ekkehard Bärsch echter zou de dichter Dietrich Eckart al in 1919 als steunpilaar van de nationaalsocialistische beweging en mentor van de jonge politicus Adolf Hitler het begrip '*drittes Reich*' gebruikt hebben.¹ In ieder geval verkondigde Hitler in 1933, enkele maanden na zijn machtsovername, dat zijn staat als een 'derde rijk' duizend jaar lang overeind zou blijven. Zijn tegenstanders staken de draak met de 'eeuwigheidswaarde' van het Rijk door te gewagen van de komst van een '*Viertes Reich*'. Na de aanhechting van Oostenrijk en het Sudetenland verbood Hitler in juni 1939 het verdere bezigen van de term 'Derde Rijk'. De nieuwe naam zou eerst officieel en vanaf 26 juni 1943 ook ambtelijk '*Großdeutsches Reich*' luiden.

De bezetting van Denemarken, Noorwegen, Nederland en België om strategische redenen bracht weer een nadenken over de zelfkarakterisering van het '*Reich*' met zich mee. Nu kwam de rassenideologie om de hoek loeren. Die – in het geval van België gedeeltelijk – Germaans-sprekende landen kwamen in aanmerking voor aansluiting bij het Rijk. De historicus Hans-Dietrich Looock heeft in het gerenommeerde *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* aan de hand van Nederland en Noorwegen beschreven hoe zowel de Duitse bezet-

ter als de plaatselijke nationaalsocialisten die 'integratie' in het Rijk zagen. Anton Mussert van de NSB stelde Hitler een "*Bond van de Germaanse volken*" met een gemeenschappelijke wereldbeschouwing, '*Wehrmacht*' en economie voor. Vidkun Quisling, de leider van de Nasjonal Samling, drukte van zijn kant de wens uit dat Noorwegen "*een vrij, ondeelbaar en onafhankelijk rijk*" zou blijven in een "*Groot-Germaanse Bond*". Heinrich Himmler, *Reichsführer-SS*, gaf te bedenken dat de leden van zo een Bond "*met hun afzonderlijke stemmen het grote centrale Duitsland altijd zouden kunnen overstemmen*".² Hij begon dan ook te spreken over een "*Germaans Rijk*" als het einddoel en over Hitler als de "*Führer aller Germanen*". De uitbouw van de vrijwilligerskorpsen van de *Allgemeine SS* in de bezette landen diende ertoe "*de banden van de Germaanse gemeenschap te smeden*". Het was de poging de uitspraak te concretiseren die Hitler gedaan had op 9 april 1940, de dag waarop Duitse troepen in Denemarken binnengemarcheerd waren: "*Net zoals uit het jaar 1866 het Rijk van Bismarck ontstond, zo zal uit deze dag het Groot-Germaanse Rijk ontstaan*".

Dirk Rochtus | voorzitter van het ADVN

(1) C.-E. Bärsch, *Die politische Religion des Nationalsozialismus*, München, 1998, p. 50.

(2) Geciteerd naar H.-D. Looock, *Zur "Großgermanischen Politik" des Dritten Reiches*, VjhZG 8, 1960, p. 54.

[Wikimedia Commons]

ADV N

ARCHIEF VOOR NATIONALE BEWEGINGEN

ADV N steunen?

Elke bijdrage, groot of klein, is welkom en kan u overschrijven naar BE14 4198 0595 9183.

Giften vanaf 40 euro zijn fiscaal aftrekbaar, mits aanmelding op www.advn.be/gift.

Zoekt u een veilige en duurzame toekomst voor uw papieren of digitaal archief? Contacteer ons op www.advn.be/contact.